

Ett regionalt skogsprogram för Jämtlands län; Skogens värde för renskötseln och Renens värde för Jämtlands län

Den här texten är framtagen på uppdrag av Länsstyrelsen Jämtland. Syftet är att översiktligt beskriva skogens värde för renen och renskötselns värde för Jämtlands län, som ett underlag till ett regionalt skogsprogram för Jämtlands län. Uppdraget kom från Länsstyrelsen med kort framförhållning och med kort om tid för framtagandet av informationen. Dessvärre kom även uppdraget vid en tidpunkt på året då det inte är möjligt att samla samebyarna till dialogmöten. För att ett regionalt skogsprogram för Jämtlands län ska kunna tas fram där alla berörda parter med olika rättigheter och behov ryms behöver arbetet göras mer omfattande och under en tid som är mer anpassat till renskötselarbetet. Det är viktigt att renskötseln inkluderas i skogsprogrammet även i fortsatta arbetet så att skogsprogrammet även ger en chans till samebyarna att utvecklas.

Renskötsel i Jämtland

Jämtlands län ligger inom det sydsamiska området och i länet har 12 samebyar sina renbetesmarker. Fjällen och de fjällnära skogarna är samebyarnas åretruntmarker. Marker där renkalvarna föds, där renarna återhämtar sig efter en lång vinter och får en chans att äta upp sig och växa sig större inför nästa svältperiod; vintern. Fjällområdena är även där renägarna och deras familjer har sin jakt, sina fiskesjöar och sin rekreation. Skogarna är samebyarnas vinterbetesområden, där renskötaren vaktar renarna från faror och där renarna söker sitt bete för att överleva vintern. Den bästa vintern är när renarna i lugn och ro kan beta utan yttre störningar eller yttre omständigheter som försvårar bete. Renarna rör sig under året mellan flera olika betesmarker. Områdena har egenskaper som gör de betydelsefulla för renskötseln vid olika tider på året och vid olika väder.

Renskötseln bygger på ett långsiktigt naturbete där renen kan ströva fritt mellan de olika betesområdena. För längre flyttar nyttjar renskötarna flyttleder där de aktivt flyttar renhjorden, flyttleder som använts under mycket lång tid. Naturbetet bidrar till den goda smaken av renkött och det som gör köttet ekologiskt och klimatsmart. Renkött är ett nyttigt och hälsosamt kött som innehåller lite fett, mycket mineraler, omega-3 och vitaminer, bla C-vitamin.

Renskötseln är mycket betydelsefull i det samiska samhället, den är en bärare av en lång kulturell tradition och en samisk identitet, samtidigt som den är en inkomst. Renen är det centrala i kulturen och det är naturen som styr renskötselns rytm. Renskötarens uppgift är att vara renens beskyddare och gör sitt bästa för att skapa goda förutsättningar för renen och för att genom den få sin utkomst. Arbetet med renarna sker på naturens villkor där väder, vind och bete är avgörande. Renskötseln är cirkulär och allt hänger ihop. Ingrepp som görs i skogslandet kan orsaka stor skada på renen och renskötseln. Det kan innebära en hälsorisk för renen och således en ekonomisk skada för renägaren.

Rätten att bedriva naturbetesbaserad renskötsel

I ett skogsprogram där skogsägaren är normen finns risk att olika insatser som föreslås kan innebära skada för renskötseln. Det är också sannolikt att rennäringens förutsättningar beskrivs utifrån en norm som inte är anpassad efter renskötselns behov. Det är även viktigt

då det vid den workshop som anordnades den 18 december på Torsta uttrycktes från en av styrgruppens representanter att det i skogsprogrammet är viktigt att stärka äganderätten. Detta får givetvis inte göras på så sätt att det orsakar skada på bruksrätten att bedriva rensköttsel. I texten nedan beskrivs de rättigheter som ligger till grund för renskötseln och dess utövande, något som är viktigt att belysa i flertalet sammanhang så även inom ramen för ett skogsprogram.

Riksdagen erkände samerna som ett urfolk år 1977 och från år 2010 omnämns de särskilt i regeringsformen, 1 kap 2§. Urfolk världen över skyddas av speciella rättigheter utifrån deras ställning som just urfolk. Rättigheterna återfinns både i internationella dokument och i folkrättens sedvanerätt. Genom sin speciella relation till land och vatten är ett urfolk i behov av andra rättigheter än minoriteterna i övrigt för att utveckla sin identitet och kultur. Därför går regelverket, rent folkrättsligt, längre för urfolk än för övriga minoriteter i ett land.

Rennäringen är en erkänd del av samernas kultur och traditionella levnadssätt i Sverige. Grunden för detta synsätt framgår av regeringsformen 1 kap 2 §. Bestämmelserna innefattar bland mycket annat stöd till samerna i egenskap av ursprungsfolk samt till Sveriges nationella minoriteter varav samerna utgör en. I bestämmelsens femte stycke fastslås att *"Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas."* I förarbetena till stadgandet uttalas att ordet "kultur" i detta sammanhang ska ges en vidsträckt tolkning och även innefatta den rensköttsel som är ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt. Anledningen till att samerna särskilt omnämns i bestämmelserna är samernas erkända ställning som urfolk. Att Sveriges grundlag erkänner samerna som ett urfolk är av central betydelse i ett internationellt perspektiv. Det innebär att Sverige markerar samernas folkrättsliga status som folk, och inte endast som minoritet, och att denna status ges rättsligt skydd.

Rensköttselrätten, enligt 1 § RNL, är från civilrättslig synpunkt en särpräglad, inte tidsbegränsad bruksrätt till fastighet vilken grundas på urminnes hävd. I likhet med andra bruksrätter till fastighet är den en särskild rätt, grundlagsskyddad enligt regeringsformen 2 kap 15 §, på samma sätt som äganderätten och så länge den brukas kan den inte fråntas samebyn utan kompensation (se NJA 1981:1 s. 248). Att rensköttselrätten omfattas av egendomsskyddet innebär att andra aktörer som gör anspråk på att bruka samma marker måste ta sådan hänsyn så att samebyns möjlighet att bedriva rensköttsel inte försvåras eller påtagligt förändras.

Samernas rätt till rensköttsel fastslås uttryckligen i regeringsformen 2 kap 17 § om näringsfrihet. Bestämmelsen anger att samernas rätt att bedriva rensköttsel framgår av lag. Lagbestämmelsen är ett grundlagsskydd och synliggör existensen av samernas rensköttselrätt. Bestämmelsen förstärks genom Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och Europadomstolens praxis.

Samerna, dess livsstil och kultur erhåller ett folkrättsligt skydd genom Förenta Nationernas konvention om mänskliga och politiska rättigheter (ICCPR, artikel 27). Konventionen stadgar en rätt för urfolken och minoriteter att kräva skydd av staten för sin livsstil. Det innefattar även urfolkens rätt till medbestämmande i angelägenheter som berör de.

Ett urfolks traditionella landområde och möjligheter att bedriva sin kulturellt betingade näringsform får aldrig inskränkas i sådan utsträckning att de lokalt påverkade individerna förlorar sin möjlighet att försörja sig genom sin traditionella näringsform. Detta innebär att ICCPR Artikel 27 i princip skyddar varje enskild rensköttares rätt att bedriva en hållbar rensköttsel. Då detta är ett absolut krav

enligt ICCPR krävs det att det vid varje inskränkning utförs en utvärdering om hur stor påverkan blir för urfolket och folkets möjlighet att bedriva sin näringsform.

Den internationella sedvanerätten är bindande för alla stater oavsett om de undertecknat ett avtal som innehåller regeln eller inte. ICCPR, artikel 27 har accepterats som en internationell sedvanerättslig norm. Samernas rennäring är en mänsklig rättighet med skydd av artikel 27 i ICPPR, artikeln medför en skyldighet för staten att garantera att samerna inte fräntas rätten att utöva sin kultur, rennäringen inom varje renskötseområde. Detta innefattar en skyldighet att se till att lagstiftning och administrativ praxis gör det möjligt att förverkliga denna rättighet.

År 1993 ratificerade Sverige ”konventionen om biologisk mångfald”, staterna är där ansvariga för att bevara sin biologiska mångfald vilket även innefattar renar och den traditionella renskötseln och förpliktar Sverige att främja rennäringens bevarande och utveckling.

Rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturens överlevnad och regeringen har vid flertalet tillfällen uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Detta innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen inom i princip varje sameby, en säker tillgång till områden både inom åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel.

Skogsbruk eller annan exploaterande verksamhet på renens betesmarker får inte enligt internationell rätt bedrivas så att den undergräver eller försvårar renskötseln. Renskötseln är den bärande delen i den samiska kulturen och därför avgörande för urfolket samernas överlevnad. Jämtlands län ligger, som tidigare nämnts, inom det sydsamiska området, ett område där samerna är i minoritet i det svenska samhället och renskötseln är i majoritet i det samiska samhället. Renskötseln är bärare för den samiska kulturen och dess överlevnad i det sydsamiska området.

Rennäring, renskötsel och det samiska samhället

Renskötseln är både en bärande del av den samiska kulturen och en naturlig del av ekosystemet, den är också som tidigare nämnts rättighetsbevarande. Inom renskötseln finns samma krav på lönsamhet som inom andra verksamheter. För att kunna bedriva och utveckla en hållbar och lönsam renskötsel behövs goda produktionsförutsättningar och god tillgång till betesresurser.

Myndigheter och exploatörer använder sig ofta av begreppet rennäring. Näring syftar framförallt till yrkesmässig verksamhet och försörjning, medan renskötsel innefattar helheten av den samiska kulturen och samhället, traditioner, rättigheter och urfolket samerna.

Det äldre traditionella samiska samhället såg livet som helhet och ett samspel där människan och naturen skulle vara i balans så att båda mådde bra. Inga resurser kunde överutnyttjas varken av människan eller av naturens övriga storheter. Alla hade sin givna plats och människans uppgift var att arbeta med förutsättningarna för sin egen överlevnad utifrån de resurser som naturen bjöd på. Balans rådde då betet för renarna räckte år från år och rovdjuren inte hotade ta för många renar, det fanns fisk och andra bytesdjur, klimatet var stabilt så att växterna kunde gro och att man själv fick råda över de egna markerna. Även idag finns den traditionella kunskapen och -naturesynen hos de samer som har växt upp med det traditionella levnadssättet. Ett liv med renskötsel, duodji, jakt, fiske och naturens resurser i övrigt som ger kulturell- och social samhörighet som är

viktig för människors välmående. Den samiska kulturen är beroende av en naturlig balans där överutnyttjande av naturen äventyrar framtiden. Det är denna fungerande naturliga balans där människan är en del som bygger den hållbara utvecklingen i traditionella urfolkssamhällen. Det är också den balansen som rubbas när staten och andra exploatörer med kortsiktiga vinstintressen kommer in och t.ex. ska etablera gruvverksamhet eller annan icke hållbar åtgärd. Det traditionella samiska samhällets kunskaper är en nyckel i hur biologiskt mångfald och en hållbar utveckling ska hanteras på Sápmis marker. Citat ur Sametingets rapport 2016 Samiskt näringsliv – hur stort är det egentligen.

Samisk näringsverksamhet är idag väldigt vid. De traditionella samiska näringarna är renskötsel, sameslöjd, konsthantverk, jakt och fiske. Men även verksamheter som tolk, ren- och ägslakterier, förädling av kött och andra produkter, samisk mat i butik och restaurang, gårdsbruk, turism, samisk jojk och musik, scenkonst, författare, foto, film mm ingår. Att få fram statistik på all samisk verksamhet är inte möjlig då den enda SNI-kod för samiska näringar som Statistiska centralbyråns system erbjuder är koden för renskötsel. Det innebär att alla andra samiska näringar registreras som svenska näringar, vilket resulterar i att samiskt näringsliv kan upplevas som litet.

”Det samiska samhället är under förändring och den samiska omgivningen ställer nya och ökade krav på social- och kulturell samhörighet. Den stora framtidsutmaningen består i att stärka och bevara samernas traditionella näringsanpassning och samtidigt skapa förutsättningar som ger möjlighet att utveckla nya livskraftiga verksamheter samt helt nya traditionella icke-samiska näringsfång.” En stor potential finns i samiska kunskaper och erfarenheter. De samiska traditionella näringarna utgör grunden för vidareutveckling av ett varierat och produktionsskapande näringsliv.” Sametingets näringspolitiska program.

Den samiska synen på naturmiljön står i stark kontrast till den västerländska natursynen. Samerna har sedan urminnes tider bott i och förvaltats sitt land och vatten med stor respekt och försiktighet, resurserna ska räcka till alla i hundratals år framöver. Basen i den samiska näringslivskulturen är det naturen producerar och som människorna kan tillgodogöra sig av; bär, fisk, vilt, vatten, träd, renbete etc. Markerna brukas långsiktigt och får aldrig förbrukas. I den samiska kulturen är människan en del av landskapet genom band som knutits i generationer där den är levande både genom synliga och osynliga spår. Den samiska kopplingen till naturen har präglat värderingar, sedvänjor, sociala strukturer och relationer. För att kunna föra traditionerna, kunskaperna och normerna vidare så sätts ett stort värde på den kultur, de normer och den kunskap som de tidigare generationerna byggt upp. Dessa värden lever fortfarande i det samiska samhället och är mycket starka i stora delar av Sápmi, medan det på vissa ställen har gått så långt att de är förlorade. Orsaken är den långvariga kolonisering som staten har utsatt det samiska folket för. Samerna har trots detta behållit den samiska kulturen och tankesättet, en styrka och en drivkraft som är så viktig.

De kulturella, reglerande och stödjande ekosystemtjänsterna är byggstenar i det samiska natur- och kulturlandskapet, den gröna infrastrukturen och det som upprätthåller den biologiska mångfalden och det långsiktiga brukandet. De värden som är kopplade till naturen och kulturlandskapet bygger på en lång kontinuitet av områdets brukande och har gett en högt utvecklad traditionell samisk kunskap om de värden som finns där och hur de långsiktigt ska förvaltas.

Den traditionella kunskapsöverföringen mellan generationerna bygger på erfarenheter och kunskaper som förvärvats under mycket lång tid. Kunskaperna är mycket knutna till landskapet, naturen,

renen, väder och vind och används för att kunna bruka markerna på bästa sätt vid specifika förutsättningar, tex vissa områden är av naturen lämpliga för övernattningsbete.

Kunskapsöverföringen som sker muntligt hindras av dagens teknik. Exploateringar, väder och vind gör att renskötarna måste låta renen sprida sig över ett större område idag för att finna bete, vilket gör att skotern behöver nyttjas för att hinna runt hela renhjorden innan den splittras för mycket. Skoterkörningen hindrar kunskapsöverföring under arbetet jämfört med möjligheterna för det vid skidåkning. Exploateringar av betesmarkerna som hindrar samebyarna att bruka områden resulterar i att kännedom om områden försvinner och flexibiliteten att bruka markerna anpassade efter väder och vind minskar.

Att jämföra och värdera renskötelsen med svenska näringar är svårt då de varor och tjänster som rennäringen köper in för sin egen produktion är liten i jämförelse med tex ett tillverkande företag som köper in alla råvaror för sin tillverkning och samtidigt också har många anställda. Renskötelsen bygger på att renen kan gå på naturbete året runt och att de inte utfodras. Det samiska arbetssättet vid arbetstoppar är att hela familjerna är på plats och bidrar, var och en har sin arbetsuppgift oavsett ålder. Det här tillsammans gör att pengaflödet genom rennäringen inte är lika högt som genom andra arealkrävande näringsverksamheter. En förstudie som gjorts 2014 på uppdrag av Sametinget säger att *"Renskötelsen har samhällsekonomiska värden som är betydligt större än vad som kan beräknas med ekonomiska analyser av multiplikatorer och produktions samband. För att värdera dessa behövs andra ansatser. En multiplikatorstudie är inte relevant att göra för renskötelsen."*

Det är en stor skillnad i synsätt både vad gäller förvaltning och utveckling av ett område beroende på om du ser det från ett samiskt perspektiv eller från det svenska samhällets perspektiv. Samerna har levt och lever än i dag i symbios med det samiska natur- och kulturlandskapet och man har förvaltats dessa värden genom traditionell kunskap som följt med och utvecklats under årtusenden. Samerna och de traditionella näringarna är med och formar alla de ekosystemtjänster som ingår i den gröna infrastrukturen. Industrisamhället har på senare år börjat ta till sig vissa behov som tex Grön infrastruktur i landskapet och det läggs en del insatser ur svenska samhällets synvinkel på detta, en kunskap som samerna redan känner till. Genom att följa renen genom de olika årstidslanderna så synliggörs den gröna infrastrukturen tydligt. Renen och renskötaren har ofta redan kunskaperna om det som samhället vill forska på.

Samhällsekonomiska utredningar som görs på samernas områden om samiskt näringsliv och samhälle eller exploateringsplaner behöver genomföras utifrån de samiska livsmiljövärdena som grund och inte enbart utifrån svenska samhällets behov. De behöver göras med hänsyn till samerna som ett folk där samerna respekteras utifrån sin urfolksstatus. Det samiska samhället behöver ha likvärdig delaktighet i all samhällsplanering, utifrån FPIC (*Free Prior and Informed Consent - på förhand givet, fritt och upplyst samtycke*).

Inom renskötelsen precis som inom de svenskt företagande så finns planer, tankar, behov och önsknings om att få utveckla sin verksamhet. För att detta ska vara genomförbart är det viktigt att de grundläggande behoven och förutsättningarna finns. Tillgången på en bärkraftig natur med hög biologisk mångfald och ett intakt sammanhållet landskap med goda betesmöjligheter för renen är viktiga förutsättningar. Samtidigt bygger förmågan att hållbart och långsiktigt vidareutvecklas på det samiska sociala kapital som innebär ekonomisk mångfald, kulturell mångfald och verksamhetsmångfald.

Renskötseln ges i nuläget inte utvecklingsmöjligheter under rådande förutsättningar. Detta måste möjliggöras och inkluderas i både regionala och nationella skogsprogram. Dessa program får inte orsaka en ytterligare belastning för renskötseln.

Varför renen och renskötseln är viktig för Jämtlands län

Betydelsen av den direkta samiska näringslivsverksamheten är omfattande för både ekonomisk utveckling och skapande av arbetstillfällen även i den övriga glesbygden. Det är en omfattande del av den icke samiska näringslivsverksamheten som är beroende av den samiska kulturen och kulturmiljön. Nedan finns listat några av alla de värden som länet erhåller tack vare renen och renskötselns närvaro.

- Betydelsen av den samiska näringslivsverksamheten som helhet är omfattande för både ekonomisk utveckling och skapande av arbetstillfällen i länets glesbygd
- Renen och den naturbetesbaserade renskötseln bidrar till flertalet effekter som andra verksamheter och näringar i länet drar nytta av:
  - Renens bete bidrar till ett vidsträckt och betespräglad fjällandskap som erbjuder livsmiljö för många arter
  - Renens fjällbete gör att trädgränsen hålls nere
  - Renen bidrar till den biologiska mångfalden både på fjället och i skogen
  - Renen används av olika företag, stat, kommuner på deras egna initiativ, för att marknadsföra Jämtlands län både nationellt och internationellt
  - Renen visar för renskötarens tidigt de förändringar som sker i naturen, tex klimatförändringar genom att renen rör sig annorlunda i markerna
- Omfattningen av all icke samisk näringslivsverksamhet som baserar sin verksamhet på Sápmis naturlandskap, kultur och samiskt näringsliv;
  - Turistföretag; jakt, fiske, guidning, rekreation, skoteråkning, turism mm
  - Researrangörer och boenden till dessa turistaktiviteter
  - Småviltjakt, älgjakt, fiske, vandring, skoteråkning, rekreation
  - Transportföretag; helikopter, skoter, bussar, tåg mm
  - Slakterier
  - Forskningsverksamhet
  - Förvaltningsverksamhet av jakt, fiske, natur mm
- Renskötseln motverkar urbaniseringen; renskötarens och dennes familj stannar kvar i glesbygden/på landsbygden
- Upplåtelseintäkterna från samebyarna genererar flera tjänster vid Länsstyrelsen
- Renen är för norrlandslänen en viktig länk mellan miljömålet Storslagen fjällmiljö och Skogsmiljömålet
- Infrastruktur i glesbygd med vägnät och bebyggelse långt upp i fjällvärlden
- Fjällräddningen
- Renskötarens överlägsna lokalkännedom om fjäll- och skogsterrängen som bidrar vid akuta åtgärder och för fjällsäkerhet

De Jämtländska skogarna

Jämtland är ett skogslän och skogarna är en viktig resurs för renskötseln. Skogarna är en förutsättning för att renskötseln ska kunna bedrivas. Varje samebys situation är unik vad gäller förutsättningar och möjligheter; olika naturtyper, annan markanvändning och exploatering gör att situationen med tillgång på naturbete skiljer sig mellan samebyarna.

Skogen är en resurs som, rätt brukad, ger många värden i vårt samhälle, både ekonomiskt och socialt. Ett hänsynsfullt skogsbruk ger goda förutsättningar för bra renbete. De betesresurser som finns i skogarna är avgörande för renen och renskötselns överlevnad då vinterbetet är renskötselns flaskhals. Ett naturbete för renen är grundläggande i renskötsel. På sommaren betar renen örter, gröna växter, svamp mm på fjället eller i den fjällnära skogen. När renen har betesro bygger den muskler och fettdepåer inför den stundande vintern. Under vintern när renarna är i skogslandet och snön täcker marken är renen beroende av ett bete som framförallt utgörs av olika marklavar. Vid skarvföre eller låst bete är den värdefulla hänglaven i gammelskogen avgörande för renens överlevnad. De bästa vintrarna är när renen kan beta i lugn och ro under längre perioder. Ett dåligt bete gör att renen börjar vandra, de sprids ut och renskötaren får svårigheter att hålla ihop hjorden och ha översikt över den för att kunna skydda den mot yttre hot som rovdjur, trafik, skotertrafik etc. Detta gör att renen far illa och får en dålig kondition vilket leder till fler bekymmer. Vajan föder sin kalv i maj och för att hon ska kunna försörja sin kalv med mjölk måste vajan ha fettreserver kvar på våren, fettreserver som hon byggde upp under sommarens grönbete. Dåligt bete, störningar i form av rovdjur, störande skotertrafik, hundsläddar, lösa hundar mm gör att renarna tvingas röra sig mera. Om vajan tvingas röra sig mycket under vintern så finns risken att hon kastar kalven för att själv överleva.

I vissa områden och vissa år är förutsättningarna för ett tillgängligt naturbete så dåliga att renägaren tvingas att köpa in dyrt foder för att dennes renar inte ska svälta ihjäl. Orsaken till det dåliga betet kan vara flera; olika yttre störningar, intensivt skogsbruk och klimatförändringar, det senare har renen och renskötaren tidigare kunnat hantera genom att flytta hjorden till andra områden eller att nyttja betesresursen hänglav. Men idag, pga all exploatering, saknas ofta flexibiliteten för att hantera det. Renskötaren kan välja att släppa renarna över ett större område med större spridning för att de ska kunna hitta bete själv, med ökad risk för hot, som tex rovdjursangrepp, som renskötaren då inte kan freda renen mot när denne inte kan hålla uppsikt över hela den spridda hjorden.

Renen har svårigheter att bryta ner grova fibrer som tex för grovt ensilage och det är svårt att hitta rätt kvalitet. Att enbart ge foder, vilket är alltför lättsmält innebär stor risk för renen. Att ge ensilage är därför en nödvändighet då tex hänglav inte finns att tillgå. Korta perioder går det bra, men utfodras renen med ensilage under längre tid så riskerar den att dö med magen full av gräs. Ensilage kan även generera olika sjukdomar hos renen, och om renar stänglas in i hagar för utfodring under längre perioder så ökar risken för sjukdomsspridningar.

Det intensiva skogsbruk som bedrevs under 1960- och -70 talet och det som bedrivs idag har, tillsammans med annan markanvändning, inneburit att renskötselns förutsättningar förändrats radikalt. Betesområden har minskat och betesmarkerna har styckats upp vilket hindrar renens naturliga strövning och möjligheten för renskötaren att aktivt föra renarna mellan olika betesområden. Det medför en mindre flexibilitet för att kunna hantera vintrar med låst bete, dvs när marken täcks av en isskorpa. För många samebyar är det pga de krympande betesmarkerna idag svårt att låta betesområden vila och återhämta sig mellan åren utan allt som är tillgängligt brukas år efter år. Detta påverkar djurhållningen och skapar konkurrens mellan renägare och samebyar.

För att renskötselns behov och förutsättningar ska kunna beaktas inom skogsbruket behöver produktionsmålet och skötselstrategierna anpassas till renskötselns förutsättningar och behov. Skogsbrukets produktionsmål till exempel, det kan inte vara lika högt i alla områden inom renskötselområdet.

För renskötseln är det inte negativt att skogarna brukas, så länge som det inte orsakar skada för renen och renskötseln. Skötselstrategier behöver förändras och förbättras för ett uthålligt nyttjande av skogarna. Vissa skogsbruksåtgärder kan på sikt gynna både skogsägaren och renskötseln; tex utglesningar av ungskogar gynnar både markbetet och framkomligheten för renen och renskötaren. Medan vissa åtgärder som kalavverkning av hänglavsskogar, stora kalhyggen, kraftig markberedning, gödsling orsakar skada för renskötseln. Ett contortaplantage orsakar stor skada då det blir ett renskötselimpediment.

För att renskötseln ska kunna hantera klimatförändringarna i kombination med allt mer krympande marker pga flertalet ökande exploateringar (skogsbruk, vindkraft, turism, gruvor etc) behöver redan förstörda betesmarker restaureras eller ersättas. Om skogsbruket önskar kunna fortsätta med sin höga avverknings takt och sina skötselstrategier behöver alla de skador som skogsbruket historiskt och fram till idag återställas till goda renbetesmarker igen. Det kan röra sig om skador som uppkommit pga avverkning av hänglavsskogar, kraftiga markberedningar som tex plöjningar och harvningar, contortaplantage, avverkningar i svårförnygrade områden. Efter sommarens stora skogsbränder behöver renbetet återställas genom tex återplantering av marklav.

Skogen är en resurs som ska räcka till många olika intressen, rättigheter och behov. För att ett hållbart skogsbruk ska vara just hållbart behövs hänsyn tas till allas intressen.

Klimatförändringar

Både i Sverige och internationellt pratas om de kommande klimatförändringarna och vad som riskerar ske vid en temperaturhöjning. Men klimatförändringarna är redan här, de märks och påverkar redan idag renen och renskötseln.

En verksamhet som är så styrd av vädrets makter blir också väldigt anpassningsbar för att kunna överleva. Renen är ett arktiskt djur med en stor anpassningsförmåga och kapacitet att överleva kortare stunder på mycket lite föda. Enbart klimatförändringarna är hanterbara för renskötseln tack vare dess anpassningsbarhet, men klimatförändringarna är inte hanterbara i kombination med den höga graden av exploateringar på renens marker. De ökade yttre faktorerna och exploateringarna tvingar samebyarna till höga kostnader och en extra miljöbelastning för ökad användning av helikopter, lastbil, skoter etc för att kunna flytta renarna mellan och inom de olika årstidslanden. Med färre skadliga omvärldsfaktorer ges den klimativänliga renskötseln ett större utrymme för att hantera klimatförändringarna. Som har nämnts tidigare är renköttet ett klimativänligt kött tack vare naturbetet.

Skogsområden kan behöva sparas från avverkningar för att kunna hantera klimatförändringarna. Tex områden som av naturen är mindre känsliga för klimativäxlingar behöver bevaras. Det är områden som behöver inventeras fram med hjälp av bla renskötarnas traditionella kunskaper.

Framtiden

Samebyarnas mål är att uppnå en långsiktigt hållbar naturbetes renskötsel. Det målet kan tyvärr inte nås av renskötselns aktörer ensamma. Samhällets behov av råvara från skogen, vinden, vattnet, och olika metaller i marken skapar, eller snarare orsakar förutsättningarna. Därför är dialogen om hur skogarna ska brukas viktig så att ingen part omöjliggör eller skadar den andra parten.

Även inom renskötseln finns viljan att kunna utveckla sitt företag. Men för att det ska vara möjligt

måste grunderna finnas först. Renskötseln ges inte utvecklingsmöjligheter under rådande förutsättningar och detta måste givetvis möjliggöras så att renskötselns utvecklingsplaner är inkluderad i det kommande skogsprogrammet.

Generationsskiften måste möjliggöras så att den yngre generationen vill och vågar satsa på renskötselyrket. Därför måste även den psykosociala hälsan inom renskötseln belysas i skogsprogrammet. Inom gruppen renskötare och framförallt de yngre, är signalerna tydliga att åtgärder behövs för att kraftigt minska den negativa psykosociala hälsan som orsakas av bla det hårda trycket som renskötaren utsätts för från exploateringar och intrång. Ju bättre renen mår desto bättre mår renskötaren och dennes familj.

Renskötsel och ett regionalt skogsprogram i Jämtlands län

För att ett regionalt skogsprogram ska kunna beakta renskötselns behov och möjligheter för att bidra till en bioekonomi så behöver samma förutsättningar ges att ta fram ett underlag som har getts till skogsbruket och LRFs förstudie. Den förstudie som från delar av styrgruppens representanter anses vara grunden för skogsprogrammet och från andra representanter anges vara ett av många grundmaterial.

Det är ett klokt arbetssätt att erbjuda renskötseln tid och resurser att få genomföra en förstudie för att kunna kartlägga och samla samebyarnas behov, möjligheter och verktyg för en bioekonomi. Men det är inte lika klokt att erbjuda detta under de förutsättningar som Länsstyrelsen erbjöd; kort framförhållning, kort om arbetstid och under en månad (december) när det inte är möjligt att samla samebyarna till dialogmöten.

Det behöver göras ett grundläggande omfattande arbete med bred perspektiv där alla parter som är berörda av skogsresursen med sina olika rättigheter, intressen och behov inkluderas. Detta arbete behöver vara grunden för det regionala skogsprogrammet för Jämtlands län. När grundarbetet är gjort, först då kan arbetet med skogsprogrammet och regeringens vision och fokusområden behandlas.

Eftersom renskötseln har getts orimligt kort tid och under en tid då samebyarna inte har möjlighet att avsätta folk pga samlingsarbete, skiljningar och flytt till vinterbeteslandet så kan heller inte några utförliga svar ges på de frågor som har ställts till oss (rubrikerna nedan). Arbetet behöver få läggas mer tid på under en tid mer lämplig för renskötseln och med fortsatt ersättning för arbetet.

Fokusområde 2:

Skogsprogrammets andra fokusområde *"Mångbruk av skog ger fler jobb och en hållbar tillväxt i landet"* får inte ske på bekostnad av en annan rättighetsinnehavare. Renskötseln bedrivs mycket långsiktigt, hållbart och konstant med naturen och är inte lika beroende av svängande konjunkturer som andra verksamheter som brukar skogarna. Den naturbetesbaserade renskötseln måste fortsatt möjliggöras och i skogsprogrammet ges en möjlighet till utveckling och ökade arbetstillfällen.

Fokusområde 4:

Skogsprogrammets fjärde fokusområde *"Hållbart brukande och bevarande av skogen som en profilfråga i svenskt internationellt samarbete"*; hållbart för vem är den stora frågan. Samebyarna behöver ges möjlighet att kartlägga vad som är ett hållbart brukande av skogarna så att naturbetesbaserad renskötsel kan bedrivas. Normen måste vara att skogarna sköts så att det inte skadar renskötselns behov och rättigheter av skogen som betesresurs.

Naturbetesbaserad renskötsel är en förutsättning för den samiska kulturens överlevnad. Gällande profilfrågan så är det internationellt sett negativt att orsaka skada för ett urfolk, därför behöver skogsprogrammet ta hänsyn till detta i sitt arbete kring ”skogen som en profilfråga”.

Fokusområde 5:

Skogsprogrammets femte fokusområde: ”Ett kunskapskliv för ett hållbart brukande och bevarande av skogen”. Här måste det tydliggöras vad ett hållbart brukande är och för vem. För ett kunskapskliv krävs att kunskapen, förståelsen och respekten om renskötseln höjs markant utanför det samiska samhället. Den traditionella kunskapen som rensköterna besitter måste värderas lika högt som annan forskning.

Den traditionella kunskapen bygger på långvariga erfarenheter över flera generationer, kunskaper som ärvt från generation till generation med förbättringar och utvecklingar över tid. Kunskapen kan användas till mycket; förvaltning av de samiska resurserna ur en samisk kunskapsbas; markerna, jakten, fisket, den biologiska mångfalden. Traditionell kunskap innebär hur markerna ser ut och dess användbarhet och lämplighet för renskötsel och andra verksamheter, samisk natursyn och andlighet.

Hur en framtida hållbar rennäring kan utvecklas inom ramen för ett hållbart skogsbruk

Arbetet behöver göras där skogsbruket inte är normen. Skogsbruket behöver utvecklas så det är hållbart för renskötseln. Respekt och förståelse för renskötselns behov behöver sättas högre och samebyarna behöver ges en chans att arbeta med kartläggning av sina behov idag och i framtiden.

Hur skogens värden synliggörs gentemot rennäringens behov

Skogens värde för renskötseln är framförallt att där finns vinterbetet. Skogen ger ett behagligare klimat och miljö för renen under vintern än vad fjället erbjuder. Vinterbetet är flaskhalsen i renskötseln. Jämfört med fjällen erbjuder de fjällnära skogarna ett mer fuktigt klimat och erbjuder svalka för renen på sommaren. De skogarna är oerhört viktiga när klimatförändringarna gör att snöfläckarna på de höga fjällen försvinner. Sommaren 2018 märktes detta av för flera samebyar i länet.

Förutsättningar för samverkan mellan skog och ren

Dialog är mycket viktigt. Samtalsarenor som bygger på respekt och förståelse för varandra och där parterna är numerärt jämlika. Lokala dialoger är viktigt, men även regionalt behövs dialogerna utvecklas och ske. Berörda myndigheter har också en viktig del i detta.

Biobaserad samhällsekonomi - Vilka förutsättningar som behöver skapas för att möjliggöra en regional omställning till en biobaserad samhällsekonomi

Frågan kräver ett större arbete än vad som möjliggjorts i detta uppdrag.

Regional utveckling och tillväxt - En bred överenskommelse och en helhetssyn på strukturell nivå mellan näringen och samhället om skogens värde för regional utveckling och tillväxt

Frågan kräver ett större arbete än vad som möjliggjorts i detta uppdrag.

Långsiktigt hållbar skogsnäring - Hur man tillsammans i regionen kan komma fram till framåtsyftande arbetssätt och dialoger kring naturvårdsarbetet

Frågan kräver ett större arbete än vad som möjliggjorts i detta uppdrag.

Långsiktig hållbar skogsnäring - Hur det regionala skogsprogrammet kan knytas samman med arbetet för att nå de globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030

Frågan kräver ett större arbete än vad som möjliggjorts i detta uppdrag.

SWOT-analys

Denna analys blir endast mycket översiktlig då det inte varit möjligt att samla samebyarna till dialog under den tidsperiod som getts för arbetet.

SWOT-analys för renskötseln utifrån de ramar som satts i uppdraget och det regionala skogsprogrammet.

	Styrkor	Svagheter
Interna faktorer	<ul style="list-style-type: none"> • Långsiktig och hållbar renskötsel • Traditionell kunskap • Ekosystemtjänst 	<ul style="list-style-type: none"> • Få personer • Begränsad tid för utveckling • Begränsade möjligheter till påverkan
	Möjligheter	Hot
Externa faktorer	<ul style="list-style-type: none"> • Långsiktig möjlighet till arbetstillfällen i glesbygd • Ekologisk och klimatsmart köttproduktion • Hållbart brukande av naturresurser 	<ul style="list-style-type: none"> • Den samiska natursynen och förhållandet till naturen skiljer sig från det svenska och därför är renskötseln svår att passa in i de mer fyrkantiga stuprörs strategier som är modellen i det svenska samhället • Exploatering • Kunskapsbrist hos det omgivande samhället